

Etnokultūrinio ugdymo dabartis ir plėtros galimybės

Dalia Urbanavičienė

Etninės kultūros globos tarybos pirmininkė

Įstatyminė bazė

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas (1997) įtvirtino būtinybę ugdyti tautinę savimoneę, užtikrinti lietuvių tautos etninės kultūros, kultūros savitumo ir papročių išsaugojimą

Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas (1999)

9 straipsnis. Etninės kultūros ugdymas

1. Švietimo ir mokslo ministerija bei jos valdymo sričiai priskirtos institucijos, norėdamos užtikrinti etninės kultūros perteikimą ir puoselėjimą formaliojo ir neformaliojo švietimo sistemoje:
 - 1) integruoja etninę kultūrą į visų tipų ir pakopų švietimo įstaigų ugdymo programas;
 - 2) sukuria sąlygas etninės kultūros kursui bendrojo lavinimo mokyklose įvesti;
 - 3) skatina įvairiapusę etninės kultūros veiklą papildomo ugdymo srityje ;
 - 5) įteisina jau esamas ir, jeigu reikia, steigia naujas specializuotas etninės kultūros švietimo įstaigas ar jų padalinius;
 - 6) užtikrina etninės kultūros pedagogų, specialistų rengimą, rūpinasi jų kvalifikacijos kėlimu;
 - 7) remia etninės kultūros mokymo priemonių leidybą.

Švietimo įstatymas

Vienas iš švietimo **tikslų** – perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą.

Ikimokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius, pažintinius poreikius.

Pradinio ugdymo paskirtis – suteikti asmeniui dorinės ir socialinės brandos pradmenis, kultūros, taip pat ir etninės, pagrindus, elementarų raštingumą, padėti jam pasirengti mokytis pagal pagrindinio ugdymo programą.

Pagrindinio ugdymo paskirtis – suteikti asmeniui dorinės, sociokultūrinės ir pilietinės brandos pagrindus, bendrąjį raštingumą, technologinio raštingumo pradmenis, ugdyti tautinį sąmoningumą, išugdyti siekimą ir gebėjimą apsispręsti, pasirinkti ir mokytis toliau.

Vidurinio ugdymo paskirtis – padėti asmeniui įgyti bendrąjį dalykinį, sociokultūrinį, technologinį raštingumą, dorinę, tautinę ir pilietinę brandą, profesinės kompetencijos pradmenis.

Neformaliojo vaikų švietimo paskirtis – tenkinti mokinių pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais. [nėra nei tautinės savimonės, nei etnokultūros, nei apskritai kultūros]

Kiti aktualūs teisės aktai

- **Penkioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programoje** (2008) vienas iš švietimo sistemos tikslų –yra užtikrinti lietuvių tautos kultūros ir tapatybės tęstinumą ir jos raidą. Ugdymo procese numatoma remti tokią vertybių sistemą, kuri palanki tautos ir valstybės išlikimui ir klestėjimui.
- 2009 m. lapkričio 19 d. buvo patvirtinta **Etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose strategija**

Strategijos privalumai (1)

Vienas iš svarbiausių Strategijos privalumų – pakankamai **išsami esamos būklės analizė**:

1. Nuosekliai aprašyti politiniai ir teisiniai veiksniai, liudijantys valstybės įsipareigojimą užtikrinti etnokultūrinį ugdymą švietimo įstaigose.
2. Pabrėžiama neabejotinai teigiama etnokultūrinio ugdymo įtaka ne tik tautinės savimonės bei kultūros puoselėjimo atžvilgiais, bet ir socialiniame lygmenyje.
3. Pagrindinių etninės kultūros ugdymo stiprybių aprašas rodo, kad tokiam ugdymui jau yra sukurtas tam tikras pagrindas, kurį reikėtų plėtoti ir stiprinti.

Esamos būklės analizę atitinka **pagrindinis Strategijos tikslas** – „*visais švietimo lygiais sukurti etninės kultūros ugdymo sistemą ir sudaryti palankias sąlygas etninės kultūros plėtrai švietimo įstaigose*“ (23.).

Strategijos privalumai (2)

Apibūdintos esminės etnokultūrinio ugdymo **silpnybės**, be kita ko paminint:

- kad iki šiol nėra įgyvendinti „tikslai ir uždaviniai švietimo įstaigose ugdyti etninę kultūrą, – bendruosiuose ugdymo planuose nėra nei privalomojo, nei pasirenkamojo etninės kultūros dalyko“ (19.1.);
- kad etnokultūrinis ugdymas ženkliai mažėja (19.2.), jo integracija į ugdymo turinį yra „paviršutinė ir neduoda siektinų rezultatų“ (19.3.),
- kad švietimo įstaigose nėra etninės kultūros mokytojų poreikio (19.8.), daug mokytojų už etnokultūrinę veiklą negauna atlygio (19.6.).

Strategijos privalumai (3)

Išvardytos pagrindinės etnokultūrinio ugdymo **galimybės** (apeliuojančios į tam tikrus uždavinius), tarp kurių itin svarbią reikšmę turi:

- etninės kultūros programų pasiūlos didinimas (20.1.);
- etninės kultūros srityje dirbančių mokyklų ir mokytojų gerosios patirties išnaudojimas (20.2.);
- bendradarbiavimas su šios srities mokslininkais tobulinant mokytojų žinias (20.5.);
- etninės kultūros mokytojų rengimas ir jų kvalifikacijos tobulinimas (20.6.);
- galimybė suteikti visuomenei etninės kultūros pagrindų (20.7.).

Strategijos privalumai (4)

Nurodytos pagrindai Strategijos įgyvendinimui kylančios **grėsmės**, jeigu:

- nebus išspręstas kokybiško etninės kultūros ugdymo prieinamumas (21.2.);
- nebus nacionaliniu lygiu suformuotas etninės kultūros ugdymo turinys, mokinių mokymosi ir pasiekimų vertinimo kriterijai (21.3.);
- nebus sutvarkyta kvalifikacijos tobulinimo šioje srityje sistema (21.4).

Numatyti svarūs **Strategijos uždaviniai**:

Pakoreguoti neformaliojo ir formaliojo švietimo turinį, jo realizavimą reglamentuojančią teisinę bazę, įtvirtinant etnokultūros ugdymo nuostatas ir realizavimo galimybes (24.1).

Sukurti švietimo pagalbos sistemą mokytojams, įgyvendinantiems etninės kultūros ugdymą (24.2).

Sudaryti vaikams prielaidas pasirinkti etnokultūrą kaip vieną iš neformaliojo švietimo veiklos krypčių (24.3).

Siekiami rezultatai

Pagal Strategiją numatyta:

pradinėse klasėse etninę kultūrą integruoti į kitus dalykus,

sudaryti galimybę 5–12 klasėse mokytis pasirenkamojo etninės kultūros programos modulio (ne mažiau kaip 17 val.),

11-12 klasėse dar numatyta galimybė mokytis pasirenkamojo etninės kultūros dalyko (ne mažiau 34 val.).

Strategijos trūkumai

Strategijai trūksta uždavinių, siekiamų rezultatų ir įgyvendinimo priemonių, kurie leistų:

1. Įgyvendinti būklės analizėje deklaruotą galimybę panaudoti etninės kultūros srityje sėkmingai dirbančių mokyklų ir mokytojų patirtį. Nėra numatyta tokias mokyklas išskirti ir remti jų iniciatyvas turėti privalomas etninės kultūros pamokas, papildytas gyvosios tradicijos renginiais ir neformalaus ugdymo etninės kultūros kolektyvų veikla.
2. Išspręsti etninės kultūros mokytojų rengimo problemą.
3. Etninės kultūros dalyką (pasirenkamą ar privalomą) 5-12 klasėse įvesti laipsniškai ir kryptingai, atsižvelgiant į skirtingus tam tikro amžiaus vaikų interesus bei galimybes.
4. Suformuoti etninės kultūros ugdymo turinio, mokymosi ir pasiekimų vertinimo kriterijus nacionaliniu lygiu.

Nenumatyta:

1. Tobulinti etninės kultūros integravimą ikimokyklinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo pakopose (tobulinimas numatytas tik pradinėse klasėse).
2. Parengti rekomendacijas pagal naujai siūlomas pasirenkamojo etninės kultūros dalyko 5-12 klasėse programas dirbantiems mokytojams.

Tarybos užsakymu 2009-2010 m. atlikto tyrimo rezultatai (1)

Etninės kultūros integravimas

Etninė kultūra savo esme yra integralus dalykas, apimantis visas tradicinės gyvensenos dalis. Dėl to etninės kultūros integracija į atskirus kitus dalykus yra iš esmės jos išskaidymas, arba dezintegracija. Etninės kultūros dalių integracija į kitų dalykų mokomąsias programas vyko dvidešimt metų ir nebuvo vaisinga. Bene svarbiausia priežastis – nebuvo parengti etninę kultūrą integruojantys į atskirus dalykus mokytojai. Išvada – **integracija neužtikrina etninės kultūros ugdymo mokyklose efektyvumo.**

Apklausti ekspertai siūlo alternatyvią idėją – **į etninės kultūros pamokas integruoti kitus mokomuosius dalykus.** Pavyzdžiui, į etninės kultūros pamokas sėkmingai galima būtų integruoti muzikos, pilietinio ugdymo, šeimos pagrindus, dorinio ugdymo pagrindus, choreografijos pamokas, fizinio lavinimo pamokas.

Vis dėlto nemaža ekspertų dalis (65 proc.) mano, kad etninės kultūros integracija į kitus dalykus iš esmės yra teigiamas dalykas, nes tai praplečia ir pagyvina atskirų dalykų pateikimą, susieja juos su vietos tradicija. **Tačiau etninės kultūros integracija į kitus dalykus turi būti kaip papildoma ar pagalbinė priemonė privalomam etnokultūros dalykui.**

Tarybos užsakymu atlikto tyrimo rezultatai (2)

Priimtinausias etninės kultūros ugdymo modelis

Ekspertų vertinimui buvo pateikti trys modeliai:

- 1) pasirenkama etninės kultūros pamoka 5 -12 klasėse;
- 2) privaloma etninės kultūros pamoka 5, 9 ir 11 klasėms, pamokas lydi gyvosios etninės kultūros renginiai (šventės, žygiai, vakaronės ir kt.), yra folkloro kolektyvas (ansamblis/klubas/būrelis);
- 3) privaloma etninės kultūros pamoka 1-12 klasėse, pamoką lydi gyvosios etninės kultūros renginiai, yra folkloro kolektyvas.

Rezultatai:

- 1-ojo modelio nepasirinko nė vienas mokytojas;
- 2-ąjį modelį pasirinko 20 % mokytojų;
- 3-įjį modelį pasirinko 80 % mokytojų.

Argumentai:

Pasirenkama pamoka 5-12 klasėse neįmanoma, jei trūksta etninės kultūros pagrindų pradinėse klasėse. 3-iasis modelis leidžia įgyvendinti ugdymo tęstinumo ir perimamumo principą, leidžia susieti etninės kultūros mokymą privalomose pamokose su jos pritaikymu mokyklos gyvenime arba neformaliu ugdymu.

Tarybos užsakymu atlikto tyrimo rezultatai (3)

Atstumiantys ir patraukiantys etninės kultūros ugdymo veiksniai

Etninės kultūros mokytojų patirties analizė parodė, kad privalomas etninės kultūros ugdymas ne atstumia, o, atvirkščiai, **pritraukia** ugdytinius prie etninės kultūros.

Moksleivius nuo etninės kultūros **atstumia** du pagrindiniai dalykai:

- 1) prasta etninės kultūros pateikimo metodika;
- 2) bendras visuomenėje susiformavęs negatyvus požiūris į etninę kultūrą.

Metodikos trūkumai: nemokėjimas pasirinkti dėstomos medžiagos, teoretizavimas, pamokų nederinimas su praktine veikla.

Požiūris į etninę kultūrą priklauso nuo motyvuojančios sistemos mokyklose. Būtinai nepertraukiamas etnokultūrinis ugdymas, kuris formuoja teigiamas moksleivių nuostatas etninės kultūros atžvilgiu.

Tarybos užsakymu atlikto tyrimo rezultatai (4)

Neformalusis etninės kultūros ugdymas

Ekspertų išvados parodė, kad formalųjį etninės kultūros ugdymą būtina sieti su neformalioju – gyvosios etninės kultūros renginiais ir etnokultūrinių kolektyvų veikla. Apklaustos dalyviai vienbalsiai patvirtino etninės kultūros mokymo svarbą formuojant bendrą mokyklos atmosferą.

Įvairių neformalaus ugdymo formų vertinimas:

Apklausti mokytojai aukščiausiais balais vertina kalendorinių švenčių šventimą ir folkloro ansamblius, taip pat liaudiškas vakarones ir etnokultūrinės stovyklas.

Vidutinius įvertinimus gavo kraštotyrinė veikla ir žygiai.

Mažiausiai paveikūs ugdymo prasme konkursai ir festivaliai.

Tarybos užsakymu atlikto tyrimo rezultatai (5)

Mokyklos administracijos vaidmuo. Beveik visi apklausti mokytojai pažymėjo, kad daugeliu atveju būtent administracijos požiūris į etninę kultūrą buvo vienas iš esminių veiksnių, nulėmusių etninės kultūros mokymo ir sklaidos mokykloje sėkmę. Kol nėra privalomo dalyko, tol vien nuo administracijos požiūrio priklauso, ar etninė kultūra kaip mokomas dalykas gali atsirasti konkrečioje mokykloje.

Aprūpinimas metodinėmis priemonėmis. Beveik visi ekspertai pažymėjo, kad nėra sistemos mokyklose apsirūpinant, įsigyjant, užsisakant muzikos instrumentus, tautinius drabužius, įvairias kitas metodines priemones, trūksta tinkamai įrengtų kabinetų.

Vertindami **mokytojų kvalifikacijos kėlimą etninės kultūros srityje**, mokytojai ją įvertina kaip blogą arba nepakankamą.

Išvados ir pasiūlymai

1. Strategiją būtina įgyvendinti koreguojant jos uždavinius, siekiamus rezultatus ir įgyvendinimo priemones, kad šie atitiktų pagrindinį Strategijos tikslą, padėtų išspręsti bent dalį esamos būklės analizėje pateiktų etnokultūrinio ugdymo problemų.
2. Taryba, nuosekliai laikydamosi pozicijos, kad etninės kultūros pagrindus galima suteikti tik per privalomą mokymą (apimant privalomumą ir integracijos lygmenyje), rekomenduoja šią Strategiją vertinti kaip pereinamąjį etapą, o tuo pačiu siūlo sukurti optimalaus etninės kultūros ugdymo modelio ilgalaikę viziją.
3. Kuriant šią viziją būtina pasitelkti etnokultūrinio ugdymo patirtį sukaupusius pedagogus ir šioje srityje dirbančius mokslininkus, aukštųjų mokyklų pedagogus.

Pagrindiniai klausimai (1)

Kaip užtikrinti etninės kultūros pagrindų suteikimą mokykloje?

Be abejonės, tam būtinas tęstinis nuoseklus etnokultūrinis ugdymas, apimantis formalųjį ir neformalųjį ugdymą.

Koks formalaus ugdymo dalykas tuomet turi tapti baziniu?

- ar juo gali tapti pasirenkamasis etninės kultūros dalykas?
- ar daugiau galimybių tokiu paversti kitą labiau privalomo pobūdžio dalyką, savo esme artimiausią etninei kultūrai?
- o gal visgi siekti privalomo etninės kultūros dalyko?

Pagrindiniai klausimai (2)

Ar reikia tobulinti etninės kultūros integraciją į kitus dalykus?

Galbūt didesnę dėmesį reikėtų skirti tik kai kuriems dalykams?

Pilietinis (ir tautinis?) ugdymas
Dorinis ugdymas – Etika, Tikyba
Lietuvių kalba ir literatūra
Istorija
Geografija
Technologijos
Dailė
Muzika
Šokis
Kūno kultūra

Ar integruoti būtina į bendrąjį to dalyko kursą, ar tik pasiūlyti pasirenkamą modulį?

Pagrindiniai klausimai (3)

Neformalusis etnokultūrinis ugdymas:

Kaip užtikrinti jo įtraukimą į mokymo programas ir tęstinumą?

Kokios neformalaus etnokultūrinio ugdymo formos naudingesnės formuojant ugdytinių tautinę savimonę ir vertybines nuostatas?

Svarbiausias klausimas:

Kaip užtikrinti etnokultūrinio ugdymo kokybę?